

ΑΣΤΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΠΟΛΗ.

Μελέτη δύο αστικών δημοτικών αγροκηπίων

(Θέρμη και Αλεξανδρούπολη)

Φορέας Υλοποίησης : **ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ** – Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας

Επιστημονικά υπεύθυνη: **Αναπλ. Καθηγήτρια Θεοδοσία Ανθοπούλου**

ΠΕ.7: ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Θ. Ανθοπούλου, Δρ., Σ. Νικολαΐδου

Ομάδα έργου: Μ. Παρταλίδου, Α. Μωυσίδης, Π. Ανθόπουλος

Ο. Κολοκούρης Μ. Sc., Σιαμίδου Μ. Sc., Σ. Κτίστου Μ. Sc.

Ρ. Βέρου (φοιτήτρια Ε. Μ. Π.)

Χρηματοδοτικό Πρόγραμμα «Περιβαλλοντική έρευνα - καινοτομία - επιδεικτικές δράσεις - διεθνής συνεργασία 2012», ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΑΜΕΙΟ – Υ.Π.Ε.Κ.Α.

ΑΘΗΝΑ, 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Αστική γεωργία: Τοποθετώντας το αγροδιατροφικό σύστημα στην αστική ατζέντα ..	2
2. Προφίλ, κίνητρα και προσδοκίες των αιτούντων καλλιεργητών στην Θέρμη και την Αλεξανδρούπολη.....	5
3. Αξιολόγηση των πρωτοβουλιών σε Αλεξανδρούπολη και Θέρμη: κρίσιμα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής, αστικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης	8
3.1. Δυνατά σημεία: πλεονεκτήματα / οφέλη	8
3.2. Αδυναμίες	10
3.3. Απειλές.....	13
3.4. Προοπτικές - ευκαιρίες.....	15
4. Αστική Γεωργία: μια εναλλακτική στρατηγική για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης ή μια μακροπρόθεσμη στρατηγική βιώσιμης αστικής ανάπτυξης;	19

1. Αστική γεωργία: Τοποθετώντας το αγροδιατροφικό σύστημα στην αστική ατζέντα

Στόχος της έρευνας αυτής ήταν να διερευνηθούν οι όψεις και οι δυναμικές της αστικής γεωργίας στην Ελλάδα, οι λειτουργίες της και ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει στην κατεύθυνση των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και του σχεδιασμού βιώσιμων πόλεων. Η αστική γεωργία είτε μέσα από κινηματικές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο τα κοινωνίας των πολιτών (αυτοδιαχειριζόμενες αστικές καλλιέργειες) είτε ως μια στοχοθετημένη πρωτοβουλία των Ο.Τ.Α. Α' και Β' βαθμού στο πλαίσιο άσκησης της κοινωνικής πολιτικής τους, είναι ένα φαινόμενο πρόσφατο και πρωτόγνωρο στη χώρα μας. Τα τελευταία 1-2 χρόνια, αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς κάτω από την πίεση της οικονομικής κρίσης-προϊούσης βέβαια και της κρίσης του πλαισίου ζωής στην πόλη, συμπεριλαμβανομένων και των επαρχιακών πόλεων της Ελλάδας, όπως έδειξε και η έρευνα.

Η επιτόπια έρευνα εστιάζει σε δύο Δημοτικούς αστικούς λαχανόκηπους, του Δήμου Θέρμης και του Δήμου Αλεξανδρούπολης. Η επιλογή τους έγινε με βασικό κριτήριο τον πρωτοπόρο χρονικά χαρακτήρα τους (2011-2012) σε συνδυασμό με τον καινοτόμο χαρακτήρα ως προς τον σχεδιασμό τους, με πιο χαρακτηριστικό τον βιοαγρό του Δ. Αλεξανδρούπολης (κοινωνική ένταξη και κοινωνική αλληλεγγύη, βιολογικές μέθοδοι παραγωγής και καλλιέργεια φιλοπεριβαλλοντικής συνείδησης, δημιουργία «πράσινης ασπίδας» στην πόλη, ανάπτυξη του κοινοτικού δεσμού). Η επιλογή ενός δημοτικού αγροκηπίου στον περιαστικό χώρο ενός μεγάλου αστικού κέντρου στην Βόρεια Ελλάδα (Θέρμη- Θεσσαλονίκη) και στις παρυφές μιας μικρότερης επαρχιακής πόλης στην ελληνική παραμεθόριο (Αλεξανδρούπολη) θεωρήθηκε ότι εμπλουτίζει το ερευνητικό υλικό και τα συμπεράσματα της όλης έρευνας σχετικά με τις όψεις, τις δυναμικές και τις προοπτικές της αστικής γεωργίας στην Ελλάδα. Σε κάθε περίπτωση, η πρόσφατη οικονομική κρίση, η εντεινόμενη ύφεση της οικονομίας και οι περικοπές στις κοινωνικές παροχές που οδηγεί σημαντικό μέρος των νοικοκυριών στην κοινωνική και οικονομική αποστέρηση, αν όχι στα όρια της επιβίωσης, ώθησαν αρκετούς Δήμους της χώρας στην ανάληψη πρωτοβουλιών για τη δημιουργία δημοτικών λαχανόκηπων με πρωτεύοντα, πλέον, στόχο την παραγωγή τροφίμων αυτοκατανάλωσης, χωρίς, βέβαια, να υποστέλλονται οι στόχοι του εξωραϊσμού του αστικού περιβάλλοντος και της διάδοσης της περιβαλλοντικής κουλτούρας στους πολίτες τους.

Ήδη, όπως φάνηκε από την ευρωπαϊκή και διεθνή βιβλιογραφία, αντίθετα με ότι συμβαίνει στον αγροτικό χώρο, στις πόλεις η ανεπάρκεια εισοδηματικών πόρων μεταφράζεται συνήθως σε μείωση δαπανών ή/ και έλλειψη τροφίμων για τα αστικά νοικοκυριά. Το πρόβλημα αυτό γίνεται σοβαρότερο αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι καταναλωτές των αστικών κέντρων πληρώνουν ακριβότερα την τροφή τους σε σχέση με τους κατοίκους της υπαίθρου, λόγω του μεταφορικού κόστους, ενώ η ποιότητα μπορεί να είναι υποδεέστερη εξαιτίας των μιλίων (food miles) που τα νωπά γεωργικά προϊόντα διανύουν από τον αγρό έως το πιάτο του καταναλωτή στην πόλη (Halweil και Nierenberg, 2007). Οι αστικοί λαχανόκηποι μπορούν να προσφέρουν, όχι μόνο φρέσκα και σε προσιτό κόστος τρόφιμα (ως ιδιοκατανάλωση, είτε μέσω κοινωνικών παντοπωλείων και λαϊκών αγορών τοπικών τροφίμων) αλλά και να συμβάλλουν στην αποφυγή επισιτιστικών κρίσεων. Παράλληλα, μπορούν να συντελέσουν στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης από την ανάπτυξη της όλης

αλυσίδας αστικής παραγωγής τροφίμου (από την παραγωγή κομπόστ έως την εμπορία και την εστίαση) στην περίπτωση εκείνη όπου μέρος της παραγωγής προωθείται στις τοπικές αγορές (απευθείας πώληση, λαϊκές αγορές, εποχικά καλάθια κοινοτικά υποστηριζόμενης γεωργίας, τοπικά εστιατόρια). Στη διεθνή βιβλιογραφία γίνεται, επίσης, εκτενής συζήτηση γύρω από την περιβαλλοντική συμβολή των αστικών λαχανόκηπων (κομποστοποίηση και επαναχρησιμοποίηση ορισμένων οργανικών απορριμμάτων, μείωση της θερμοκρασίας του περιβάλλοντος και συμβολή στον περιορισμό των αερίων που ευθύνονται για το φαινόμενο του θερμοκηπίου, βιοποικιλότητα αστικού τοπίου, κοκ), αλλά και στην συμβολή τους στη διάδοση της περιβαλλοντικής συνείδησης και παιδείας. Ιδιαίτερα στον αναπτυσσόμενο κόσμο, όπου μεγάλο μέρος πληθυσμού συγκεντρώνεται στις πόλεις ενώ οι αστικές καλλιέργειες καλύπτουν βασικές επισιτιστικές τους ανάγκες, η σημασία που δίνεται στην αστική γεωργία θεωρείται από τους αρμόδιους φορείς ότι μπορεί να οδηγήσει τον κόσμο να συνειδητοποιήσει σε μεγαλύτερο βαθμό τα προβλήματα της τοπικής ρύπανσης, που είναι ιδιαίτερα έντονα στις περιοχές αυτές του πλανήτη (Halweil και Nierenberg, 2007: 87-120).

Είναι γεγονός ότι η αστική γεωργία πέρα από την εξασφάλιση τροφίμων και την ισορροπημένη διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος προσφέρει πλήθος άλλων λειτουργιών, όπως ψυχαγωγία, ψυχική υγεία, τοπική ποικιλότητα, καλλιέργεια κοινοτικού δεσμού και κοινωνικής ευθύνης. Όπως συνοψίζει στην έκθεση του το Ίδρυμα RUAF (Resource Centres on Urban Agriculture and Food Security), η αστική γεωργία παρέχει μια συμπληρωματική στρατηγική για τη μείωση της αστικής φτώχειας και της επισιτιστικής ανασφάλειας ενώ ενισχύει την αστική περιβαλλοντική διαχείριση. Η αστική γεωργία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην διατροφική αυτάρκεια στις πόλεις, δεδομένου ότι οι δαπάνες προμήθειας και διανομής των τροφίμων στις αστικές περιοχές που προέρχονται από την αγροτική παραγωγή της υπαίθρου και τις εισαγωγές βαίνουν αυξανόμενες, χωρίς να ικανοποιούν τη ζήτηση, ιδιαίτερα των φτωχότερων κοινωνικών ομάδων. Πέρα από τον επισιτισμό, η αστική γεωργία συμβάλλει στην τοπική οικονομία, στην ανακούφιση από τη φτώχεια, στην κοινωνική ένταξη των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού, και ιδιαίτερα των γυναικών που κατεχοχόν ασχολούνται με τις αστικές καλλιέργειες, όπως επίσης και στο πρασίνισμα της πόλης και την παραγωγική επαναχρησιμοποίηση των αστικών απορριμμάτων¹. Ωστόσο παρά τα πλεονεκτήματά που η αστική γεωργία μπορεί να προσφέρει, οι πολιτικοί, οι επιχειρηματίες και οι πολεοδόμοι –κατά περίπτωση- μπορεί να αγνοούν ή και να υποτιμούν τον επωφελή ρόλο της στο σχεδιασμό βιώσιμων πόλεων ενώ μπορεί να θεωρούν ότι «η παραγωγή τροφίμων είναι ένα ζήτημα που αφορά αποκλειστικά την ύπαιθρο και το οποίο δεν έχει την ίδια προτεραιότητα όπως η στέγη, η εγκληματικότητα ή οι μεταφορές» (Halweil και Nierenberg, όπ.π. 106). Την προσέγγιση αυτή, η ερευνητική μας ομάδα συνάντησε στην Αλεξανδρούπολη, ως εκφρασμένη άποψη κυρίως των αιρετών αλλά και μερίδας των δημοτών. Συγκεκριμένα στο πλαίσιο της συζήτησης έγκρισης της δημιουργίας του βιοαγρού στο Δημοτικό Συμβούλιο, αρκετά μέλη του εξέφρασαν την αντίθεση τους να δαπανηθούν κονδύλια για αστικό λαχανόκηπο και όχι για άλλα τεχνικά έργα (π.χ. οδοποιία) επ' ωφελεία των δημοτών. Επίσης, σε ποσοστό 44% των αιτούντων αγροτεμάχιο στον βιοαγρό, δήλωσαν ότι ο Δήμος θα έπρεπε να θέσει σε προτεραιότητα άλλα έργα αντί του βιοαγρού (βέβαια οι περισσότεροι δηλ., το 54%

¹ Βλ. <<http://www.ruaf.org/node/512>> (πρόσβαση στις 1-11-12)

επικροτεί την πρωτοβουλία αυτή), παρά το γεγονός ότι στο σύνολό τους και σε μεγάλο βαθμό (81%) θεωρούν ότι ο βιοαγρός απαντά σε προβλήματα της πόλης (πιεστικοί ρυθμοί, έλλειψη πρασίνου, ευκαιριών ψυχαγωγίας κ.λπ.) (βλ. ΠΕ.5).

Σε κάθε περίπτωση, η αναγνώριση της πολυλειτουργικότητας της αστικής γεωργίας και η ανάπτυξη του δυναμικού που διαθέτει για μια αποτελεσματική αειφόρο χρήση της αστικής/περιαστικής γης μπορεί να συμβάλλει στην κοινωνική ένταξη των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και στο σχεδιασμό βιώσιμης πόλης, δηλαδή μιας πόλης «ποικιλόμορφης, παραγωγικής, περιβαλλοντικά υγιούς, και η οποία θα έχει πετύχει τη διατροφική της ασφάλεια» (Rothkuchl και Kaufman, 1999). Η αναγνώριση της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας με την παραγωγή πολύτιμων δημόσιων αγαθών πέρα από αυτήν καθαυτήν την παραγωγή τροφίμων (οικολογία, τοπία, δημόσια υγεία, κοινωνική μέριμνα, ψυχαγωγία, κ.ά.), θα μπορούσε να προσφέρει στην αντιστροφή μιας στερεοτυπικής προσέγγισης για την αξιοποίηση της δημόσιας/κοινοτικής αστικής γης που έχει ως μοναδικό γνώμονα την κερδοσκοπική αγοραία αξία της, σε κάθε περίπτωση που τίθεται το ζήτημα (δίλημμα) αξιοποίησης διαθέσιμης δημόσιας αστικής γης.

2. Προφίλ, κίνητρα και προσδοκίες των αιτούντων καλλιεργητών στην Θέρμη και την Αλεξανδρούπολη

Βασικός στόχος της επιτόπιας έρευνας ήταν η διερεύνηση -μέσω εξειδικευμένων ερωτηματολογίων- του κοινωνικο-δημογραφικού προφίλ, των κινήτρων και προσδοκιών των αιτούντων έκταση γεωργικής γης στους αστικούς λαχανόκηπους. Ωστόσο, πέρα από αυτήν καθαυτή την ταυτοποίηση των αιτούντων και των πιθανών ομάδων τους (π.χ. 'food-economic seekers' έναντι 'recreation seekers', Blekesaune *et al.*, 2010), βασικό ζητούμενο ήταν να διερευνηθεί η συζήτηση σε θέματα που άπτονται της κοινωνικής πολιτικής και του αγροαστικού σχεδιασμού στην προοπτική της αειφόρου εδαφικής ανάπτυξης, διερευνώντας κατά πόσο οι δημοτικοί αυτοί λαχανόκηποι απαντούν στα καιρία τρέχοντα προβλήματα της κοινωνικής και οικονομικής αποστέρησης (οικονομική κρίση/ κρίση κράτους πρόνοιας), όσο και της υποβάθμισης του πλαισίου ζωής στις πόλεις (αστική/ περιβαλλοντική κρίση).

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε, και στις δύο περιπτώσεις, ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ως πρώτο κίνητρο εκδήλωσης ενδιαφέροντος για τον δημοτικό λαχανόκηπο (μεγαλύτερη συχνότητα των απαντήσεων αθροιστικά ως πρώτος ή δεύτερος σημαντικότερος λόγος) ήταν «για να παράγω τα δικά μου τρόφιμα» (απαντήθηκε από 84,2% των αιτούντων στην Αλεξανδρούπολη και 67,4% στην Θέρμη), δηλαδή η ανάγκη εξασφάλισης φρέσκων, βιολογικών, υγιεινών τροφίμων ή με άλλα λόγια «για να ξέρω τι τρώω». Η απάντηση αυτή επιβεβαιώνει τη γενικευμένη ανησυχία των καταναλωτών σχετικά με την ποιότητα και ασφάλεια των τροφίμων, τους τρόπους παραγωγής και τον τόπο (ή και την χώρα) προέλευσης στο πλαίσιο του αποκαλούμενου «παραγωγιστικού γεωργικού μοντέλου» και της διεθνοποίησης των αγορών, όπου τα τρόφιμα διανύουν συχνά μεγάλες αποστάσεις μέχρι το πιάτο μας. Το ζήτημα λοιπόν της επανατοπικοποίησης της παραγωγής τροφίμου, το οποίο βρίσκεται τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο της διεθνούς συζήτησης για την εδαφική αγροτική ανάπτυξη (Hinrichs, 2003), μπορεί να βρίσκει γόνιμο έδαφος ακόμα και σε αυτήν την αστική/ περιφερειακή γεωργία.

Παράλληλα, η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας έδειξε με σαφήνεια, ότι για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της έρευνας το χαμηλό εισόδημα, και γενικότερα η οικονομική κρίση, τους ώθησε να δηλώσουν συμμετοχή στον δημοτικό λαχανόκηπο (απαντήθηκε από 61,9% των αιτούντων στην Αλεξανδρούπολη, αθροιστικά ως πρώτος ή δεύτερος σημαντικότερος λόγος και 44,7% στην Θέρμη). Εξάλλου, ένα σημαντικό μέρος των αιτούντων ανήκουν στις ευπαθείς εισοδηματικά ομάδες: άνεργοι (22,2% στην Αλεξανδρούπολη και 24,1% στην Θέρμη), συνταξιούχοι (27% στην Αλεξανδρούπολη και 13,5 % στην Θέρμη), νοικοκυρές (7,9% στην Αλεξανδρούπολη και 2,1% στην Θέρμη). Αλλά και από τους ενεργούς απασχολούμενους ένα σημαντικό μέρος στο σύνολο του πληθυσμού της έρευνας είναι μισθωτοί (15,9% του δημοσίου και 17,5% του ιδιωτικού τομέα στην Αλεξανδρούπολη και 32,6% και 19,1% αντίστοιχα στην Θέρμη) που πλήττονται από τις περικοπές των αποδοχών τους. Παρά το γεγονός ότι οι αστικοί δημοτικοί λαχανόκηποι δεν δημιουργούν άμεσα εισοδήματα ή θέσεις εργασίας –καθόσον από το καταστατικό τους απαγορεύουν την εμπορία γεωργικών προϊόντων- το γεγονός και μόνο ότι η ιδιοπαραγωγή επιτρέπει την εξοικονόμηση μέρους του οικογενειακού προϋπολογισμού για τρόφιμα, καταδεικνύει το βαθμό αποστέρησης στον οποίο έχουν περιέλθει τα αστικά νοικοκυριά,

εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, καθώς και τις προσδοκίες τους από τους δημοτικούς λαχανόκηπους να καλύψουν μέρος των επισιτιστικών τους αναγκών. Πράγματι, ένα μεγάλο τμήμα των αιτούντων δήλωσε ότι η «οικονομική κρίση έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφασή τους αυτή»: 74,6% στην Αλεξανδρούπολη απάντησαν από «πολύ έως πάρα πολύ» ενώ 12,7% «λίγο έως αρκετά» (87,3%) και στην Θέρμη 50,3% και 20,6% αντίστοιχα (70,5% αθροιστικά).

Ενδιαφέρον είναι το στοιχείο ότι οι περισσότεροι από τους αιτούντες αγροτεμάχιο φέρουν αγροτικές καταβολές (οι γονείς/πεθερικά σε ποσοστό 68,3% των αιτούντων είναι/ ήταν αγρότες στην Αλεξανδρούπολη και 48,2% στη Θέρμη) ή διαθέτουν ίδιαν εμπειρία στην καλλιέργεια γης (69,8% στην Αλεξανδρούπολη και 61,0% στη Θέρμη), όμως σε χαμηλό σχετικά βαθμό διαθέτουν σπίτι σε χωριό (27% στην Αλεξανδρούπολη και 44,7% στην Θέρμη), άρα θα μπορούσαν να έχουν ιδιοπαραγωγή τροφίμων σε δική τους γεωργική γη (σε κοντινότερη ή μακρύτερη ακτίνα από τον Δήμο διαμονής).

Το ζήτημα της αστικής κρίσης και γενικότερα της υποβάθμισης της ζωής της πόλης που αποτυπώνεται ως «φασαρία, άγχος, καυσαέριο» και που εκφράζεται, όπως φάνηκε από τη συγκεκριμένη έρευνα, με ιδιαίτερη έμφαση ακόμα και σε αυτές τις περιστασιακές περιοχές (όπως η Θέρμη- Ν.Ραιδεστός) ή τις μικρές και μεσαίες επαρχιακές πόλεις (όπως η Αλεξανδρούπολη), επιβεβαιώνεται από την προθυμία με την οποία οι ερωτώμενοι δηλώνουν ότι θα εγκατέλειπαν την πόλη για να ζήσουν σε κάποιο χωριό, με προϋποθέσεις βέβαια, όπως αυτή της εξασφάλισης εργασίας και υποδομών σχολικών και υγείας (58,7% στην Αλεξανδρούπολη και 79,1% στη Θέρμη). Στον φανταστικό κόσμο των συγκεκριμένων αστών το χωριό αναπαριστά «τη φύση, τον καθαρό αέρα, το πράσινο, την ηρεμία».

Εν κατακλείδι, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η πρωτοβουλία αυτή των Δήμων απαντά στα κοινωνικά αιτήματα της επανατοπικοποίησης της τροφής, της παραγωγής φρέσκων και βιολογικών προϊόντων και της κοινωνικής μέριμνας καθώς και της αναβάθμισης της ζωής στην πόλη (πράσινο, χώροι αναψυχής), αιτήματα των δημοτών μπροστά στο φάσμα της κοινωνικής και οικονομικής αποστέρησης, αλλά και περαιτέρω υποβάθμισης της ποιότητας ζωής (στέρωση ψυχαγωγίας) που δημιουργεί η κρίση. Στην πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι αποκρίθηκαν ότι η πρωτοβουλία του Δήμου για την δημιουργία του λαχανόκηπου απαντά στα προβλήματα αυτά ή τουλάχιστον σε κάποια από αυτά (80,9% στην Αλεξανδρούπολη και 77,3% στην Θέρμη).

Τέλος, και στις δύο περιπτώσεις των δημοτικών λαχανόκηπων, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψαν δύο διακριτές ομάδες αιτούντων αγροτεμαχίου για καλλιέργεια: α) αυτοί που καλλιεργούν για ιδιοπαραγωγή, υπό την πίεση της κρίσης, προσβλέποντας, δηλαδή, όχι μόνο στην κατανάλωση φρέσκων και υγιεινών προϊόντων, αλλά και στην άμβλυνση του προβλήματος της οικονομικής αποστέρησης και του κινδύνου υποσιτισμού, ιδιαίτερα στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως άνεργοι και συνταξιούχοι. Μπορεί να είναι αγροτικής προέλευσης (κυρίως Θέρμη), αλλά και χωρίς δεσμούς με το χωριό και τη γεωργική γη (κυρίως Αλεξανδρούπολη, όπου ένα μέρος από αυτούς αφορά Έλληνες του Πόντου της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.), νεότεροι στην ηλικία (κυρίως Αλεξανδρούπολη, λόγω μεγαλύτερης συμμετοχής ανέργων) ή και μεγαλύτεροι (κυρίως Θέρμη, με ευρεία συμμετοχή μισθωτών, ιδιωτικού και δημοσίου τομέα). Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για άτομα μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου (Λύκειο) σε σχέση με την 2^η ομάδα, β) αυτοί που αιτήθηκαν αγροτεμαχίου έχοντας ως βασικό κίνητρο την

ιδιοπαραγωγή (παραγωγή φρέσκων και υγιεινών προϊόντων), εκφράζουν, όμως, και την ανάγκη για ψυχαγωγία- ψυχοθεραπεία- βελτίωση της ποιότητας ζωής τους μέσα από την ενασχόληση με τον λαχανόκηπο, όπως και το πρασίνισμα της πόλης τους. Η οικονομική κρίση δεν βάρυνε τόσο την απόφαση τους για συμμετοχή στον δημοτικό λαχανόκηπο όσο στην προηγούμενη, πολυπληθέστερη ομάδα. Και σε αυτήν την ομάδα, απαντώνται αστοί τόσο χωρίς δεσμούς με τον αγροτικό χώρο (κυρίως Θέρμη) όσο και καταγόμενους από την ύπαιθρο και με εμπειρία αγροτικής ζωής και καλλιέργειας (κυρίως Αλεξανδρούπολη), νεότεροι (κυρίως Θέρμη) αλλά και μεγαλύτεροι (κυρίως Αλεξανδρούπολη), και σε κάθε περίπτωση συνολικά οι αιτούντες είναι κυρίως πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

3. Αξιολόγηση των πρωτοβουλιών σε Αλεξανδρούπολη και Θέρμη: κρίσιμα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής, αστικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης

Στο παρόν κεφάλαιο, γίνεται προσπάθεια αξιολόγησης και συνθετικής παρουσίασης των ευρημάτων της επιτόπιας έρευνας σχετικά με τις δυναμικές και τις προοπτικές της αστικής γεωργίας στις δύο επιλεγμένες περιοχές υπό τον γνώμονα της ενσωμάτωσής της στο αστικό οικοσύστημα (βλ. ΠΕ.1). Οι δύο πρωτοβουλίες αστικής γεωργίας στους Δήμους Θέρμης και Αλεξανδρούπολης θα αξιολογηθούν ως προς τις υπάρχουσες τάσεις των υλοποιημένων παρεμβάσεων, αφενός, εντοπίζοντας τα πλεονεκτήματα-οφέλη (δυνατά σημεία) που προκύπτουν αλλά και τις εμπλοκές κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των δράσεων (αδυναμίες) και αφετέρου, αναδεικνύοντας παράλληλα τους κινδύνους και τις προοπτικές/ευκαιρίες κοινωνικο-οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης. Η συνθετική παρουσίαση των συμπερασμάτων περιλαμβάνεται στον Πίνακα Ι, με βάση τη μέθοδο διάγνωσης S.W.O.T. ανάλυσης (Πλεονεκτήματα-Strengths και Αδυναμίες-Weaknesses, Ευκαιρίες-Opportunities και Απειλές-Threats).

Η συνθετική ανάλυση των αποτελεσμάτων οργανώνεται με βάση ορισμένους θεματικούς άξονες κοινωνικής πολιτικής, αστικού σχεδιασμού και βιώσιμης ανάπτυξης, με σκοπό να εντοπιστούν τα σημεία στα οποία απαιτούνται παρεμβάσεις και να δοθούν προτεραιότητες και περαιτέρω δυνατότητες στην αποτελεσματική λήψη αποφάσεων από τους θεσμικούς φορείς ανάπτυξης και σχεδιασμού.

3.1. Δυνατά σημεία: πλεονεκτήματα / οφέλη

Τα δυνατά σημεία των δύο πρωτοβουλιών εντοπίζονται κυρίως ως προς τη θετική συμβολή τους στην ανάπτυξη πολιτικών που αφορούν σε κοινωνικο-οικονομικές και σε περιβαλλοντικές πτυχές.

α) Κοινωνική πολιτική: κοινωνική μέριμνα- ενσωμάτωση ευπαθών ομάδων του πληθυσμού

Στο πλαίσιο των δυσμενών συνθηκών της οικονομικής κρίσης, το βιοαγρόκτημα Δ. Αλεξανδρούπολης επιχειρεί να καλύψει, κατά κύριο λόγο, κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες του τοπικού πληθυσμού (επισιτισμός), παρέχοντας τη δυνατότητα σε δωρεάν πρόσβαση στη γη, χωρίς να δημιουργούν ιδιοκτησιακό δικαίωμα επί του ακινήτου. Πέρα από την ανάγκη για αυτάρκεια του νοικοκυριού σε φρέσκα κηπευτικά προϊόντα, που είναι δυνατόν να καλύπτεται μέσα από τη δυνατότητα ιδιοπαραγωγής βιολογικών κηπευτικών στον βιοαγρό, το έργο μεριμνά για την ενίσχυση των οικονομικά ασθενέστερων και των κοινωνικά ευπαθών ομάδων του πληθυσμού-(μονογενεϊκές οικογένειες, παλλινοστούντες, θρησκευτικές μειονότητες κ.λπ.). Η δράση εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο προτεραιοτήτων του Δήμου για τη λήψη μέτρων με στόχο την αντιμετώπιση της φτώχειας και της κοινωνικής περιθωριοποίησης, μέσα από τη δημιουργία του θεσμού του 'Κοινωνικού Παντοπωλείου' και την προώθηση συνεργασίας με την ένωση καταναλωτών και άλλων φορέων. Η ιδέα του βιοαγρού συνδέεται άμεσα με τα παραπάνω, καθώς

προβλέπεται το 10% της παραγωγής να διατίθεται στο Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου, ανάλογα με την εποχική απόδοση των καλλιεργειών και τις ανάγκες του παντοπωλείου.

Στο αγροκήπιο του Δ. Θέρμης, δεν επιδιώκεται σύνδεση της παραγωγής με το Κοινωνικό Παντοπωλείο του Δήμου, ωστόσο, στην παρούσα οικονομική συγκυρία παρουσιάζεται και ως ευκαιρία για την προώθηση εναλλακτικών τρόπων καταπολέμησης της φτώχειας. Αν και απαιτείται η καταβολή συμβολικού μισθώματος για την πρόσβαση στη γη, ωστόσο, υπάρχει πρόβλεψη για τη μείωση του μισθώματος από 50 σε 25 ευρώ για δικαιούχους ευπαθών κοινωνικών ομάδων (πολύτεκνοι, μονογονεϊκές, κ.ά.) ακόμα για απαλλαγή των απόρων από την υποχρέωση καταβολής του τιμήματος (με εισήγηση της Δημοτικής Επιτροπής Λαχανόκηπου). Επιπλέον, προβάλλονται τα οφέλη της σωματικής άσκησης, της δημιουργικής απασχόλησης, και της αναγκαιότητας για κοινωνική συνεύρεση, ώστε να διαμορφωθούν νησίδες συλλογικότητας στην τοπική κοινωνία.

β) Περιβαλλοντική διαχείριση: βιοκαλλιεργητικές μέθοδοι και κομποστοποίηση

Στις δύο περιπτώσεις αστικής γεωργίας, τα εγχειρήματα στηρίζονται στη λογική των ορθών πρακτικών γεωργικής παραγωγής και περιβαλλοντικής διαχείρισης που θα εξασφαλίζει την ποιότητα των παραγόμενων τροφίμων και την δημόσια υγεία, κυρίως μέσα από την προώθηση των βιολογικών καλλιεργειών και της κομποστοποίησης.

Ειδικότερα στον Δ. Θέρμης, η πρωτοβουλία εντάσσεται περισσότερο σε ένα ευρύτερο πλαίσιο υλοποίησης δημοτικών δράσεων με περιβαλλοντικό χαρακτήρα και προσπαθειών για πράσινη ανάπτυξη, παρά σε πολιτικές για την ένταξη κοινωνικά ευπαθών ομάδων. Εμπνευσμένη από το μοντέλο των 'κοινοτικών κήπων' (community gardens) σε χώρες της Δύσης, έχει ως κύρια επιδίωξη να συμβάλλει μέσα από τις βιοκαλλιεργητικές μεθόδους στη διαμόρφωση ενός βιώσιμου αστικού περιβάλλοντος. Μάλιστα, πέρα από την παραγωγή προϊόντων χωρίς τη χρήση χημικών ουσιών, προτάθηκε η καθιέρωση ετήσιας βράβευσης του δημότη-κηπουρού που θα καταφέρει να παράξει τα καλύτερα σε ποιότητα προϊόντα καθώς και αυτού που θα συμβάλλει στη διατήρηση ντόπιων ποικιλιών, οι οποίες θεωρούνται πιο ανθεκτικές στις ασθένειες και έχουν καλύτερα γευστικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η εξεύρεση πόρων για την κατασκευή χώρου κομποστοποίησης φυτικών υλικών στην περιοχή του αγροκτήματος αποτελεί σημαντική προτεραιότητα της Δημοτικής Επιτροπής λαχανόκηπου. Σε συνδυασμό με το πρόγραμμα οικιακής κομποστοποίησης φυτικών υλικών στην περιοχή του αγροκτήματος αποτελεί σημαντική προτεραιότητα του έργου. Στο πλαίσιο, δε, του ερευνητικού προγράμματος του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με τίτλο «Επέκταση της ανακύκλωσης φυτικών υλικών στο σπίτι και οργάνωση δημοτικού λαχανόκηπου στον Δήμο Θέρμης», η συμβολή αναμένεται να είναι θετική, τόσο στην παραγωγή υγιών βιολογικών προϊόντων, όσο και στην περιβαλλοντική προστασία (μείωση απορριμμάτων και αστικών αποβλήτων, εμπλουτισμός εδάφους με οργανικά και μεταλλικά στοιχεία, εξοικονόμηση χρημάτων).

Στην Αλεξανδρούπολη, αν και η έμφαση δόθηκε περισσότερο στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, μέσα από την προώθηση της τοπικής παραγωγικής βάσης μικρής κλίμακας, ωστόσο, τόσο η αρχική ιδέα όσο και η εφαρμογή της κατεχοχόν εστιάζονται στο περιβάλλον και την υγεία, μέσα από την προώθηση, κατ' αποκλειστικότητα, των βιολογικών μεθόδων καλλιέργειας.

Επιπλέον, και στις δύο περιπτώσεις, παρέχεται η δυνατότητα να δίνονται οδηγίες και καλλιεργητικές συμβουλές από ειδικευμένο προσωπικό (γεωπόνους, τεχνολόγους τροφίμου κ.λπ.), είτε μέσω εθελοντών επιμορφωτών είτε μέσω ειδικής επιτροπής υπαλλήλων από την αρμόδια υπηρεσία – Διεύθυνση του φορέα.

3.2. Αδυναμίες

Αναλύοντας τις διαδικασίες υλοποίησης του έργου κατασκευής των δύο αστικών αγροκηπίων, εντοπίστηκαν ορισμένοι σημαντικοί ανασταλτικοί παράγοντες κατά τη διάρκεια του σχεδιασμού και της εκπόνησης των πρωτοβουλιών. Αν και για την υλοποίηση πρωτοβουλιών δεν εμπλέκονται άλλοι φορείς πέρα από τους δήμους, ωστόσο, διαπιστώθηκαν προβλήματα κατά την εφαρμογή και σημαντικές καθυστερήσεις λόγω πολυνομίας και γραφειοκρατικών και πολεοδομικών εμπλοκών. Παρακάτω αναφέρονται οι σημαντικότερες αδυναμίες που καθυστέρησαν σημαντικά την υλοποίηση των έργων:

α) Πολεοδομικές και ιδιοκτησιακές εμπλοκές

- **Προβλήματα ιδιοκτησιακού καθεστώτος.**

Όπως αναλύεται διεξοδικά στην έκθεση παρουσίασης του βιοαγρού Αλεξανδρούπολης (βλ. ΠΕ.5α), εντοπίστηκε μια σημαντική εμπλοκή ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς της έκτασης που φιλοξενεί τον αγρό. Έκταση περίπου 8 στρεμμάτων που συμπεριλήφθηκε εκ παραδρομής στο βιοαγρόκτημα, ανήκει σε ιδιώτη, ενώ τα υπόλοιπα 19,5 στρέμματα είναι δημοτική γη. Οι διαδικασίες ενοικίασης της ιδιωτικής έκτασης έναντι μισθώματος (2.920 €/έτος) στον Δήμο, δημιούργησαν μία καθυστέρηση 2 μηνών περίπου στην υλοποίηση του χρονοδιαγράμματος του έργου, ενώ ο τρόπος ενοικίασης (με επαναλαμβανόμενα συμβόλαια ανά ένα έτος) δημιουργεί ερωτήματα για την μονιμότητα του έργου. Επιπρόσθετα, η προσωρινότητα και η αβεβαιότητα σχετικά με τις μελλοντικές χρήσεις γης επιτείνονται από το γεγονός ότι η μισή περίπου έκταση του αγροκτήματος είναι υπό πολεοδομική ένταξη.

Αντίθετα, στην περίπτωση της Θέρμης, δεν παρουσιάστηκαν προβλήματα ιδιοκτησιακού χαρακτήρα, καθώς το αγροτεμάχιο έκτασης 15 στρεμμάτων, συνιστά εξ ολοκλήρου δημοτική έκταση και η μόνη προϋπόθεση ήταν η απόφαση του Τοπικού Συμβουλίου της Κοινότητας Ν.Ραιδεστού, έγκρισης κανονισμού λειτουργίας δημοτικού λαχανόκηπου στην Τοπική Κοινότητα Ν.Ραιδεστού.

- **Προβλήματα συγκρούσεων χρήσεων γης, εμπλοκές με την πολεοδομική νομοθεσία.**

Στην Αλεξανδρούπολη, οι περιβάλλουσες του αγροκτήματος εκτάσεις είναι συμβατές ως προς τη χρήση, καθώς περιλαμβάνουν καλλιέργειες σιταριού και μερικούς ελαιώνες, ενώ σε κοντινή απόσταση βρίσκεται οικιστική περιοχή (συννοικία των 'Μουσουλμάνων'). Ωστόσο, είναι δυνατόν να προκύψουν μελλοντικά προβλήματα συγκρούσεων χρήσεων γης εξαιτίας των υφιστάμενων θεσμοθετημένων πολεοδομικών και χωροταξικών ρυθμίσεων χρήσεων γης στην περιοχή του βιοαγρού. Συγκεκριμένα, το ένα αγροτεμάχιο (τεμάχιο 1658) έκτασης περίπου 16 στρεμμάτων, κατά το ήμισυ (8 στρ.) ιδιωτικής ιδιοκτησίας, βρίσκεται

εντός μιας ευρύτερης περιοχής μελλοντικής επέκτασης του πολεοδομικού σχεδίου της πόλης της Αλεξανδρούπολης (στην περιοχή Μαϊστριανά, Φ.Ε.Κ. Δ' 1406/23-12-2005). Το γεγονός αυτό αφενός μειώνει την ανταγωνιστικότητα της γεωργικής χρήσης έναντι της προβλεπόμενης από το Γ.Π.Σ. χρήσης αμιγούς κατοικίας και αφετέρου, υποδηλώνει έναν περισσότερο βραχυπρόθεσμο ορίζοντα λειτουργίας του βιοαγρού, μέχρι τη φάση πολεοδόμησης. Επίσης, μελλοντικά ασύμβατη χρήση είναι ο περιφερειακός δρόμος, που έχει ήδη σχεδιαστεί και οποίος θα διέρχεται σε σχετικά κοντινή απόσταση 150 μέτρων νότια του αγροκτήματος. Ωστόσο, αναφέρεται ότι από άποψη ρύπων, η Εγνατία οδός απορροφά ήδη μεγάλο μέρος της κίνησης.

Τα αγροτεμάχια στην περίπτωση της Θέρμης περιβάλλονται από γεωργικές καλλιέργειες. Η ευρύτερη περιοχή παρουσιάζει έντονη οικιστική ανάπτυξη (αρκετές νεόκτιστες κατοικίες), ωστόσο το αγρόκτημα βρίσκεται σε χαρακτηρισμένη γεωργική γη, όπου κυριαρχούν αγροτικές καλλιέργειες. Με βάση την υπό έγκριση Β' Φάση του Γ.Π.Σ. Δήμου Θέρμης², η περιοχή όπου βρίσκεται το αγροτεμάχιο έχει χαρακτηριστεί ως ζώνη ανάπτυξης δραστηριοτήτων πρωτογενούς τομέα, ενώ γειτνιάζει με περιοχές προστασίας και οικοανάπτυξης. Στη δυτική πλευρά του λαχανόκηπου, σε απόσταση μερικών χιλιομέτρων, με βάση το υπό έγκριση Γ.Π.Σ., υπάρχει πρόταση να μεταφερθούν τα νεκροταφεία, ωστόσο η απόσταση είναι επαρκής και δεν επηρεάζει τη βιωσιμότητα του λαχανόκηπου. Με βάση δε, την υπό έγκριση Ζ.Ο.Ε. (έχει κατατεθεί για έγκριση το 2002), στην περιοχή δημιουργίας του λαχανόκηπου προβλέπεται η ίδια χρήση (γεωργική γη). Ο ίδιος χαρακτηρισμός δίνεται στην περιοχή και σε παλαιότερη Ζ.Ο.Ε. στην ευρύτερη περιοχή.

β) Πολυνομία και γραφειοκρατικές και οργανωτικές εμπλοκές που εμποδίζουν την υλοποίηση των έργων

Στην περίπτωση της Αλεξανδρούπολης εντοπίστηκαν οι παρακάτω εμπλοκές:

- **Προβλήματα αδειοδοτήσεων.** Κατά την Α' φάση του έργου, που αφορούσε στις αρχικές υποδομές (χωματουργικά, υδραυλικά, σκυρόδεμα - περίφραξη, οδοποιία, κράσπεδα κ.λπ.), οι εργασίες απαιτούσαν την έκδοση άδειας μικρής κλίμακας. Ωστόσο, παρατηρήθηκαν επιπλέον καθυστερήσεις για την έκδοση αδειών, οι οποίες χρειάστηκε να επεκταθούν εξαιτίας του γεγονότος ότι το αγρόκτημα βρίσκεται εντός περιοχής μελλοντικής επέκτασης του Πολεοδομικού Σχεδίου.
- **Διαδικαστικές καθυστερήσεις με τον διαγωνισμό ανάθεσης έργου και το σύστημα δημοπρασιών.** Από την έγκριση του έργου, τον Φεβρουάριο του 2011, ακολούθησαν πολύμηνες καθυστερήσεις και απρόβλεπτες γραφειοκρατικές αγκυλώσεις κατά την εξέλιξη της διαδικασίας του διαγωνισμού ανάθεσης, που διήρκησαν περισσότερο από έναν χρόνο. Ο πρώτος διαγωνισμός για την αναδοχή κατακυρώθηκε τον Οκτώβριο του

² Το παλαιότερο Γ.Π.Σ., σύμφωνα με το Ν.1337/1983, δεν περιλαμβάνει την περιοχή της Ραιδεστού και κατά συνέπεια το αγροτεμάχιο όπου υλοποιείται ο λαχανόκηπος.

2011. Περίπου πέντε μήνες μετά (Φεβρουάριος 2012), έγινε η ανάκληση πράξεως κατακυρώσεως διαγωνισμού δημοσίου έργου, λόγω μη κατάθεσης των απαραίτητων εγγυητικών επιστολών από την κοινοπραξία, η οποία στην συνέχεια, τον Μάιο του 2012, κατακυρώθηκε με απόσυρση των ενστάσεων μετά από παρέμβαση του Γενικού Γραμματέα Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας Θράκης, ως προς το ορθό της διαδικασίας.

- **Έλλειψη κτηματολογίου και καταγραφή της δημοτικής περιουσίας.** Για τα προβλήματα που προέκυψαν σχετικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς παίζει σημαντικό ρόλο η απουσία συστηματικής καταγραφής της δημοτικής περιουσίας των Ο.Τ.Α., ώστε να είναι δυνατός ο σχεδιασμός της αξιοποίησής της με βάση τις ανάγκες του Δήμου. Στη δυσκολία αυτή προστίθεται το πολύπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς και η έλλειψη Κτηματολογίου, το οποίο ξεκίνησε το 2009 και έχει ολοκληρωθεί μόνο η πρώτη φάση συλλογής των δικαιωμάτων, σε μια έκταση που περιλαμβάνει και την περιοχή του βιοαγρού. Η Β' φάση δεν έχει ξεκινήσει ακόμα, ενώ υπάρχουν προβλήματα με τις διανομές και σε πολλές περιπτώσεις τα δικαιώματα του δήμου σε εκτάσεις είναι «στον αέρα». Επιπλέον, αναφέρεται ότι εκκρεμεί δικαστική απόφαση για την διεκδίκηση χρηματικού ποσού που κατατέθηκε από τον Δήμο στο Κτηματολόγιο Α.Ε. προκειμένου να οριοθετηθεί η δημοτική περιουσία του.

Στην περίπτωση της Θέρμης εντοπίστηκαν κυρίως:

- **Καθυστερήσεις και εμπλοκές οργανωτικού, γραφειοκρατικού και διαδικαστικού τύπου.** Αποτελούν το βασικότερο μειονέκτημα της πρωτοβουλίας κατά τη φάση υλοποίησης, με αποτέλεσμα η εγκατάσταση των καλλιεργητών να έχει ήδη καθυστερήσει έξι (6) μήνες, λόγω της μη έγκαιρης ολοκλήρωσης των απαραίτητων εργασιών διαμόρφωσης του χώρου (σειρά από τεχνικά έργα, όπως κατασκευή περίφραξης του αγρού, κατασκευή αρδευτικού). Ως βασικές αιτίες επισημαίνονται η υπερβολική γραφειοκρατία που απαιτείται για τις αναθέσεις στο δημόσιο τομέα (αποφάσεις Δ.Σ., αποφάσεις επιτροπών, δημοσιεύσεις, κ.λπ.), οι καθυστερήσεις κατά τη διαδικασία υλοποίησης των προκηρύξεων (ενστάσεις) και η μειωμένη ανάληψη ευθυνών από τους εμπλεκόμενους. Συγκεκριμένα, η υλοποίηση του έργου της περίφραξης της δημοτικής έκτασης του αστικού αγροκτήματος εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο χρηματοδότησης και άλλων έργων κατασκευής περιφράξεων σε επίπεδο Δήμου. Η απόφαση αυτή οδήγησε έμμεσα σε καθυστέρηση των διαδικασιών, καθώς αυξήθηκε ο συνολικός προϋπολογισμός του έργου που αφορούσε, πλέον, “περιφράξεις χώρων” και όχι μόνο την “περίφραξη του βιοαγρού”. Κατά συνέπεια με βάση την με αριθμ. Π1/3305/2010 (Φ.Ε.Κ. Β' 1789/12.11.2010) Απόφαση Υφυπουργού Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας «Σύναψη, εκτέλεση και διαδικασίες σύναψης συμβάσεων προμηθειών, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 2 (παρ. 5, 12, 13 και 16) του Ν. 2286/95» και λόγω του αυξημένου πλέον προϋπολογισμού του έργου, να απαιτείται για την υλοποίηση του, η διαδικασία “ανοιχτού

διαγωνισμού” που είναι πολυπλοκότερη και πιο χρονοβόρα έναντι των διαδικασιών της “απευθείας ανάθεσης” ή του “πρόχειρου διαγωνισμού” που εφαρμόζονται σε μικρότερους προϋπολογισμούς. Αξίζει να αναφερθεί ότι χρειάστηκαν σχεδόν 3 μήνες από την ημερομηνία ανάληψης της υποχρέωσης της οικονομικής υπηρεσίας, δέσμευσης ποσού για την εκτέλεση της εργασίας περιφράξεων χώρων μέχρι και την υπογραφή της σύμβασης με τον εργολάβο.

- **Προβλήματα που απορρέουν από τη χρονική περίοδο υλοποίησης.** Η κατασκευή του αρδευτικού συστήματος του λαχανόκηπου έγινε με αυτεπιστασία, διαδικασία μέσω της οποίας ο δήμος κατασκευάζει το έργο κυρίως με ίδια μέσα, χρησιμοποιώντας το απαιτούμενο εργατοτεχνικό προσωπικό και το διαθέσιμο μηχανικό εξοπλισμό. Η υλοποίηση του έργου συνέπεσε με τους θερινούς μήνες, όπου ο δήμος είχε ν’ αντιμετωπίσει το πρόβλημα υδροδότησης των δημοτών, αλλάζοντας προσωρινά τις προτεραιότητές του και καθυστερώντας την υλοποίηση του αρδευτικού συστήματος του βιοαγρού κατά 2 μήνες.

3.3. Απειλές

Το γεγονός αυτό θέτει υπό αμφισβήτηση θέματα επάρκειας του σχεδιασμού, ως προς την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών πρόβλεψης και αποφυγής τυχόν καθυστερήσεων. Μέσα από τη μελέτη του εξωτερικού περιβάλλοντος με το οποίο σχετίζονται οι δύο πρωτοβουλίες εντοπίζονται οι παρακάτω απειλές:

α) Καθυστερήσεις στην υλοποίηση

Τα εγχειρήματα είναι ιδιαίτερα πρόσφατα, καθώς έχουν σχεδιαστεί μέσα στο έτος 2011, ωστόσο παρατηρούνται αγκυλώσεις από τις πολύμηνες καθυστερήσεις κατά την πορεία υλοποίησης των αναγκαίων έργων, προκειμένου ν’ αρχίσει η λειτουργία των δημοτικών λαχανόκηπων. Η καθυστέρηση στην υλοποίηση των εργασιών υποδομής και η ελλειψής ενημέρωση για την πορεία των εργασιών (30/4/2012 έληξε η προθεσμία υποβολής των αιτήσεων και μέχρι τέλη Οκτωβρίου δεν είχαν ανακοινωθεί οι δικαιούχοι) σε συνδυασμό με την αδυναμία πρόβλεψης συγκεκριμένης ημερομηνίας της έναρξης της λειτουργίας του δημοτικού λαχανόκηπου, αποθαρρύνουν και δυσαρεστούν τους δικαιούχους, με κίνδυνο να τους αποτρέψουν από την εφαρμογή πριν ακόμα ξεκινήσουν.

β) Ανεπάρκεια κριτηρίων επιλογής δικαιούχων

Και στις δύο περιπτώσεις παρατηρείται μια ανεπάρκεια ως προς τα κριτήρια επιλογής δικαιούχων, καθώς οι δήμοι καλούνται να τα επανεξετάσουν, λόγω ενστάσεων από ενδιαφερόμενους.

Στην Αλεξανδρούπολη, η επιλογή των δικαιούχων, πέρα από την εντοπιότητα, βασίζεται κατά κύριο λόγο σε κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια. Αρχικά, η προτεραιότητα δόθηκε σε ηλικιωμένους και συνταξιούχους, άνεργους, κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, ενώ υπήρχε πρόβλεψη αν οι αιτήσεις ξεπεράσουν τον αριθμό των αγροτεμαχίων προς διάθεση, να τεθούν εισοδηματικά κριτήρια που θα ελέγχονται μέσω προσκόμισης εκκαθαριστικών

σημειωμάτων. Ωστόσο, υπάρχει ανάγκη αναθεώρησης κριτηρίων επιλεξιμότητας δικαιούχων:

- Όσον αφορά στο ύψος του εκκαθαριστικού. Αν και θέλουν να κάνουν περισσότερο ελαστικά τα κριτήρια, θεωρούν ότι θα πρέπει να αποκλείονται τα υψηλά εισοδήματα σε περίπτωση που δηλώσουν ενδιαφέρον.
- Σε σχέση με την προώθηση σε ομάδες πληθυσμού όπως π.χ. μουσουλμάνοι, Ελληνοπόντιοι, μονογονεικές.

Στη Θέρμη, το βασικό κριτήριο για την επιλογή των δικαιούχων ήταν να είναι δημότες, γεγονός που αποδεικνύει ότι και μεν είχαν προτεραιότητα οι ειδικές κοινωνικές ομάδες, όχι όμως κατ' αποκλειστικότητα.

- Θεωρείται ότι η επιλογή του κριτηρίου να είναι δημότες δεν επαρκούσε, καθώς εξαιτίας αυτού του όρου έγιναν πολλές διαμαρτυρίες από κατοίκους του δήμου οι οποίοι αποκλείστηκαν από την λίστα γιατί δεν ήταν γραμμένοι στα δημοτολόγια
- Η δημοτική αρχή συζητά το ενδεχόμενο επιμήκυνσης του χρόνου παραχώρησης από 1 να γίνει 3 έτη.

γ) Βραχυπρόθεσμα προγράμματα

Το μέλλον των δημοτικών αγροκηπίων δεν είναι θεσμικά κατοχυρωμένο ούτε είναι γνωστός ο θεσμικός ορίζοντας των δράσεων. Οι περισσότερες εκτάσεις, αν και δημοτικές, παραχωρούνται σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα (ή προσωρινή μίσθωση ενός ή δύο χρόνων), γεγονός που τις καθιστά μελλοντικά ευάλωτες απέναντι σε περισσότερο ανταγωνιστικές αστικές χρήσεις. Επιπλέον, η βραχυπρόθεσμη μίσθωση ή παραχώρηση της γης εξυπηρετεί μεν τις τρέχουσες ανάγκες στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης (τροφήμα, δημιουργική απασχόληση, ανεργία), ωστόσο, η συνεχιζόμενη ανασφάλεια σχετικά με τη διάρκεια χρήσης του προσωρινού 'τίτλου γης' είναι δυνατόν να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα συνέχισης των εκμεταλλεύσεων ή ανάπτυξης νέων.

γ) Έλλειψη κατεύθυνσης-πρόβλεψης ή θεσμοθετημένης χρήσης γεωργίας.

Παρατηρείται ότι και στις δύο περιπτώσεις (Θέρμη και Αλεξανδρούπολη) δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποιο επιχειρησιακό σχέδιο (business plan) από τον Δήμο, ούτε έχει προηγηθεί έρευνα από άλλους κοινωνικούς φορείς. Αποτελούν αυθόρμητες δράσεις, που σχεδιάστηκαν σε μεγάλο βαθμό στην πορεία. Στην Αλεξανδρούπολη, πέρα από την αρχική ιδέα του 'βιοαγρού' (από τον εμπνευστή της Β.Σ Ζολώτα), που υιοθετήθηκε από τη Δημοτική αρχή, δεν προηγήθηκε εξειδικευμένη έρευνα από τον δήμο ή άλλους κοινωνικούς φορείς. Το πλαίσιο εφαρμογής μιας τέτοιας πρωτοβουλίας διαμορφώθηκε και με βάση τη συγκυρία της οικονομικής κρίσης επιχειρώντας να καλύψει, κατά κύριο λόγο, κοινωνικο-οικονομικές ανάγκες του τοπικού πληθυσμού (επισιτισμός).

Στη Θέρμη, το έργο δεν έχει συμπεριληφθεί στο ετήσιο τεχνικό πρόγραμμα του δήμου, όμως προέκυψε μέσα από το πλαίσιο συνεργασίας με τη Γεωπονική Α.Π.Θ. του έργου με τίτλο: «Ανακύκλωση φυτικών απορριμμάτων στο σπίτι στο Δήμο Θέρμης». Ως αποτέλεσμα ήταν η επέκταση της προγραμματικής σύμβασης του έργου και η προσθήκη στον τίτλο του έργου της 'οργάνωσης του δημοτικού λαχανόκηπου', ενώ η υλοποίηση του δεν εντάσσεται

σε κάποιο ευρύτερο πλαίσιο σχεδιασμού ή σε ευρωπαϊκό πρόγραμμα (η χρηματοδότηση του έργου έγινε από ίδιους πόρους).

δ) Χρηματοδότηση

Συγκρίνοντας τους προϋπολογισμούς των δύο πρωτοβουλιών, παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιπτώσεων, λόγω διαφορετικών προτεραιοτήτων που τέθηκαν.

Σύμφωνα με τους υπεύθυνους του έργου στην Αλεξανδρούπολη, το σχετικά υψηλό κόστος αντανάκλα τις προδιαγραφές που τέθηκαν από τη δημοτική αρχή, ενώ δεν σημειώθηκαν προβλήματα με την χρηματοδότηση του έργου. Ο αρχικός προϋπολογισμός, που είχε εγκριθεί από το δημοτικό συμβούλιο για τη διαμόρφωση του αγροκτήματος και την κατασκευή των απαραίτητων έργων για τη λειτουργία του αγρού (χωματουργικά, σωληνώσεις-δίκτυα, τεχνικά έργα), προερχόταν κατά το μεγαλύτερο ποσοστό από ίδιους πόρους και τα υπόλοιπα από τον Προϋπολογισμό Δημοσίων Επενδύσεων - Σ.Α.Τ.Α. Ωστόσο, η πρόσφατη μείωση του αρχικού προϋπολογισμού από 240.000 σε 130.000 ευρώ θεωρείται ότι διευκόλυνε ακόμα περισσότερο την επιτυχή υλοποίηση του έργου.

Αντίθετα, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, η δημιουργία δημοτικού λαχανόκηπου στη Θέρμη προτάθηκε ως μια δράση χαμηλού κόστους. Για το λόγο αυτό, ο προϋπολογισμός ήταν ιδιαίτερα χαμηλός (\approx περίπου 15.000 ευρώ) και διατέθηκε ολοκληρωτικά μέσω ιδίων πόρων.

ε) Μελλοντικές ανταγωνιστικές χρήσεις με υψηλή αξία αστικής γης

Η βιωσιμότητα του βιοαγρού στην Αλεξανδρούπολη διακυβεύεται από το γεγονός ότι τμήμα του αγροκτήματος βρίσκεται σε περιοχή μελλοντικής επέκτασης του Σχεδίου Πόλης.

ζ) Πιθανή εξάρτηση των δικαιούχων από τις υποδομές του δήμου για τη διατήρηση της ενασχόλησης μέχρι το πέρας της σύμβασης

Πέρα από τη δυνατότητα πρόσβασης σε διαθέσιμη γη είτε δωρεάν (Αλεξανδρούπολη) είτε με χαμηλό τίμημα (Θέρμη), οι δικαιούχοι επωφελούνται από τις υλικοτεχνικές υποδομές που προσφέρονται από τους φορείς υλοποίησης (δήμους). Η δυνατότητα, επομένως, πρόσβασης σε δωρεάν παροχή νερού ποτίσματος και γεωργικής γης αποτελούν βασικά κίνητρα για κάποιον που επιθυμεί να ασχοληθεί με την αστική γεωργία. Ο κίνδυνος ελλοχεύει στο κατά πόσο ο δικαιούχος θα ενδιαφέρεται πραγματικά για την ιδιοπαραγωγή και επομένως θα κάνει συστηματική και ορθολογική χρήση των υποδομών ή δεν θα προβεί σε μια ευκαιριακή και καταχρηστική εκμετάλλευση των υποδομών, εκμεταλλεζόμενος τις παροχές του θεσμικού φορέα. Τα παραπάνω συμπτώματα είναι ενδεχομένως πιθανό να εμφανιστούν ελλείψει ενός ελεγκτικού προληπτικού μηχανισμού ή ενός συμφωνητικού τήρησης ορθών πρακτικών εκ μέρους του καλλιεργητή ή ακόμα μιας επιτροπής διαχείρισης και επιτήρησης του αγρού.

3.4. Προοπτικές - ευκαιρίες

Η κρίση φαίνεται ότι δημιουργεί ευκαιρίες, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την αστική γεωργία και τη δυνατότητα που δίνει σε πολίτες να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές αντιξοότητες που επιφέρει. Το αυξανόμενο οικονομικό βάρος που δίνεται στην αστική γεωργία είναι δυνατόν να διευκολύνει την ενσωμάτωση της, ως σημαντικής παραμέτρου του αστικού οικοσυστήματος, στον σχεδιασμό των χρήσεων γης της πόλης.

Αναδεικνύονται οι παρακάτω ευκαιρίες:

α) Ενεργοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της κοινωνίας σε ζητήματα οικονομικής και κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι πρωτοβουλίες αστικής γεωργίας παίρνουν χαρακτήρα κοινωνικής αλληλεγγύης σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Οι κύριοι στόχοι, εξάλλου, είναι η ιδιοπαραγωγή και αυτάρκεια του νοικοκυριού σε φρέσκα υγιεινά κηπευτικά προϊόντα, συνεισφέροντας με αυτόν τον τρόπο στην οικονομική ενίσχυση των Δημοτών εξοικονομώντας από τις δαπάνες διατροφής. Έτσι, η δυναμική της αστικής γεωργίας συνδυάζει την παραγωγή κηπευτικών προϊόντων παρέχοντας οικονομική ελάφρυνση στα νοικοκυριά που το έχουν ανάγκη μέσω της Τ.Α. (πρόσβαση στη γη και σε άρδευση, παραγωγή και κατανάλωση φρέσκων προϊόντων) ενώ παράλληλα ενισχύεται η κοινωνική δικαιοσύνη (π.χ. σύνδεση με το Κοινωνικό Παντοπωλείο) και τους κοινωνικούς δεσμούς στην τοπική κοινωνία (κοινωνική επαφή, δικτύωση, δημιουργική απασχόληση).

β) Ανάπτυξη σταθερών δομών περιβαλλοντικής ανάπτυξης, σε τοπικό επίπεδο. Αυτή η πτυχή, προωθείται κυρίως μέσα από τις βιολογικές πρακτικές καλλιέργειας και την παραγωγή και χρήση κομπόστ. Τα παραπάνω δημιουργούν γόνιμο έδαφος για τη διαμόρφωση ενεργειακής και περιβαλλοντικής συνείδησης στην τοπική κοινωνία. Δεν θα πρέπει, ωστόσο, να υποτιμήσουμε και τις μεγαλύτερης (έως πλανητικής) κλίμακας θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον από τη μείωση των τροφομυλίων (βλ. τοπικά παραγόμενη τροφή), που σχετίζονται με τα επίπεδα της θερμοκρασίας στις πόλεις και το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

γ) Ενίσχυση του αστικού διατροφικού συστήματος ως τοπικοποιημένο σύστημα (*Localised Agrifood System*). Ενισχύοντας τις μικρές κλίμακες τοπικών παραγωγικών συστημάτων μέσω των πρωτοβουλιών αστικής γεωργίας, προβάλλεται η δυνατότητα εξασφάλισης μακροπρόθεσμης διατροφικής αυτάρκειας και ποιοτικής εναλλακτικής πηγής φρέσκων τροφίμων στις πόλεις, για την αντιμετώπιση των επισιτιστικών αναγκών της πόλης. Παράλληλα, μειώνεται και η εξάρτηση του αστικού πληθυσμού, ιδιαίτερα των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, από τις μεγάλες αγροβιομηχανίες και δίκτυα διανομής.

δ) Αξιοποίηση ελεύθερων/ανεκμετάλλευστων δημοτικών χώρων. Είναι φανερό πως η αξιοποίηση ελεύθερων δημοτικών εκτάσεων δύναται να ξεπεράσει θεσμικές αγκυλώσεις και περιορισμούς. Η αξιοποίηση και η παραγωγική εκμετάλλευσή τους βελτιώνει την ποιότητα ζωής των αστών σε επίπεδο γειτονιάς, ενώ είναι δυνατό να διασφαλίσει ελεύθερους πράσινους χώρους (πνεύμονες πρασίνου) σε ζώνες αστικές και περιαστικές, να αναπλάσει υποβαθμισμένες περιβαλλοντικά περιοχές, να εξωραΐσει το αστικό τοπίο (ποικιλότητα), και να εξυγιάνει επιβαρυμένα εδάφη από την αστική ρύπανση.

ε) Κοινωνικοποίηση και ευεξία των δικαιούχων. Οι δημοτικοί λαχανόκηποι φέρνουν κοντά άτομα από διάφορα κοινωνικά στρώματα, ηλικίες, επαγγέλματα και κουλτούρες ωθώντας τους στη δημιουργία νέων κοινωνικών σχέσεων και ισχυροποιώντας τις υπάρχουσες.

Παράλληλα προσφέρουν άσκηση και θεραπεία στους δικαιούχους καλλιεργητές και τις οικογένειες τους και σε συνδυασμό με τη κατανάλωση των βιολογικών-υγιεινών λαχανοκομικών που παράγουν συμβάλλουν στη καλή ψυχική και σωματική τους υγεία.

στ) Διατήρηση ντόπιων ποικιλιών. Η συμβολή στη διατήρηση ντόπιων ποικιλιών, οι οποίες θεωρούνται πιο ανθεκτικές στις ασθένειες και έχουν καλύτερα γευστικά χαρακτηριστικά μέσω της καθιέρωσης ετήσιας βράβευσης του δημότη-κηπουρού του δημοτικού λαχανόκηπου Θέρμης που θα συμβάλλει στη διατήρησή τους.

ε) Επισκεψιμότητα δημοτικών λαχανόκηπων. Οι δημοτικοί λαχανόκηποι λόγω της εφαρμογής των κανόνων βιολογικής γεωργίας δύναται να καθιστούν επισκέψιμοι από δημοτικά σχολεία για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Με τις κατάλληλες διαμορφώσεις μπορούν ν' αποτελέσουν χώρους εκπαιδευτικών και ενημερωτικών επισκέψεων από μαθητές, οι οποίοι μ' αυτό τον τρόπο θα ενημερώνονται για τις διαδικασίες της αγροτικής παραγωγής και συγκεκριμένα της παραγωγής λαχανοκομικών προϊόντων με βιολογικές μεθόδους. Μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας, θ' αντιληφθούν τον τρόπο λειτουργίας ενός λαχανόκηπου και θα γίνουν γνωστά τα πλεονεκτήματα της βιολογικής γεωργίας και των προϊόντων της για το περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία. Στην όλη προσπάθεια έρχεται να συμβάλλει θετικά και η εγγύτητα των δημοτικών λαχανόκηπων με τα πολεοδομικά συγκροτήματα καθώς διευκολύνεται η μετακίνηση των μαθητών.

ζ) Προσφορά κοινωνικού έργου. Οι δικαιούχοι-καλλιεργητές προσφέροντας το 10% των παραγόμενων προϊόντων τους από το δημοτικό λαχανόκηπο Αλεξανδρούπολης, στο Κοινωνικό Παντοπωλείο του δήμου, συμβάλλουν στην απόκτηση κοινωνικής ευθύνης και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι. Θετική συνεισφορά και αρνητικές επιπτώσεις της αστικής γεωργίας (S.W.O.T. ανάλυση)

<p>ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ</p>	<p>Κοινωνικο-οικονομικά οφέλη</p> <ul style="list-style-type: none"> - Μείωση κινδύνων κοινωνικής και οικονομικής αποστέρησης: μέσα από τη δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης (ή μειωμένης καταβολής τιμήματος) στους δημοτικούς αγρούς σε φτωχά εισοδηματικά στρώματα και άλλες ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες π.χ. άνεργοι, συνταξιούχοι, μονογονεϊκές οικογένειες, θρησκευτικές μειονότητες, γυναίκες, ψυχικά ασθενείς, εθισμένοι σε ουσίες - Κατανάλωση φρέσκων και υγιεινών τροφίμων, ποιότητα στη διατροφή τρόφιμα π.χ. βιολογικά προϊόντα και «ευ ζήν» - Κοινωνική οικονομία, μέσα από τη διάθεση μέρους της παραγωγής στο Κοινωνικό Παντοπωλείο <p>Περιβαλλοντικά οφέλη / Φιλοπεριβαλλοντικές πρακτικές</p> <ul style="list-style-type: none"> - Βιολογικά προϊόντα - Δυνατότητες ανακύκλωσης - Βιώσιμη-ορθολογική διαχείριση και επαναχρησιμοποίησης αστικών οργανικών απορριμμάτων (οργανική γεωργία, κομποστοποίηση, επεξεργασία οικιακών λυμάτων για άρδευση)
<p>ΑΔΥΝΑΜΑ ΣΗΜΕΙΑ</p>	<p>Πολοδομικές και ιδιοκτησιακές εμπλοκές</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς - Προβλήματα συγκρούσεων χρήσεων γης <p>Πολυνομία και γραφειοκρατικές εμπλοκές</p> <ul style="list-style-type: none"> - Προβλήματα αδειοδοτήσεων - Διαδικαστικές καθυστερήσεις με τον διαγωνισμό ανάθεσης - Έλλειψη κτηματολογίου και καταγραφή της δημοτικής περιουσίας - Εμπλοκές οργανωτικού, γραφειοκρατικού και διαδικαστικού τύπου
<p>ΑΠΕΙΛΕΣ</p>	<p>Πολύμηνες καθυστερήσεις υλοποίησης</p> <p>Βραχυπρόθεσμα προγράμματα ενός ή δύο χρόνων</p> <p>Ανάγκη αναθεώρησης των κριτηρίων επιλογής δικαιούχων</p> <p>Μελλοντικές ανταγωνιστικές χρήσεις με υψηλή αξία αστικής γης (π.χ. σε περιοχές επέκτασης όπως στην Αλεξανδρούπολη)</p> <p>Πιθανή εξάρτηση των δικαιούχων από τις υποδομές του δήμου για την διατήρηση της ενασχόλησης μέχρι το πέρας της σύμβασης</p> <p>Έλλειψη κατεύθυνσης-πρόβλεψης ή θεσμοθετημένης χρήσης γεωργίας</p> <p>Δυσκολίες χρηματοδότησης</p>
<p>ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ</p>	<p>Ενεργοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της κοινωνίας σε ζητήματα οικονομικής και κοινωνικής αλληλεγγύης</p> <p>Ανάπτυξη σταθερών δομών περιβαλλοντικής ανάπτυξης, σε τοπικό επίπεδο</p> <p>Διεύρυνση του αστικού διατροφικού συστήματος – επανατοπικοποίηση της τροφής (<i>food relocalisation</i>)</p> <p>Διατήρηση ντόπιων ποικιλιών- ενίσχυση βιοποικιλότητας</p> <p>Αξιοποίηση ελεύθερων/ανεκμετάλλευτων δημοτικών χώρων</p> <p>Ενίσχυση δημιουργικότητας και απασχόλησης</p> <p>Αίσθημα αλληλεγγύης, εμπιστοσύνης ανάμεσα στους πολίτες και ανάπτυξη συλλογικότητας, μέσα από τη δραστηριοποίηση σε επίπεδο κοινότητας</p> <p>Κοινωνικοποίηση και ευεξία των δικαιούχων</p> <p>Παιδαγωγική λειτουργία π.χ. επισκέψιμα αγροκτήματα, σεμινάρια εκπαιδευτικά για νέες πρακτικές βιολογικής καλλιέργειας και κομπόστ</p> <p>Προσφορά κοινωνικού έργου</p> <p>Επισκεψιμότητα δημοτικών λαχανόκηπων</p>

4. Αστική Γεωργία: μια εναλλακτική στρατηγική για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης ή μια μακροπρόθεσμη στρατηγική βιώσιμης αστικής ανάπτυξης;

Σε αυτό το κεφάλαιο, κατόπιν της ανάλυσης και σύνθεσης των αποτελεσμάτων της θεωρητικής και της επιτόπιας έρευνας, διατυπώνονται ορισμένες προτάσεις. Αυτές απευθύνονται κυρίως προς τους φορείς άσκησης πολιτικής σε τοπικό και εθνικό επίπεδο (π.χ. Τοπική και Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση, αρμόδια Υπουργεία, όπως το Υπ. Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και το Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, τις Μ.Κ.Ο., τις τοπικές αναπτυξιακές εταιρείες κ.ά.) και αφορούν σε θέματα θεσμοθέτησης ή προώθησης τοπικών δράσεων και πρωτοβουλιών που θα αναδεικνύουν τα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά οφέλη της ανάπτυξης της αστικής γεωργίας.

Οι προτάσεις γίνονται καταρχήν στο πλαίσιο αναγνώρισης του πολυλειτουργικού ρόλου της αστικής γεωργίας στην παραγωγή τροφίμων και δημόσιων αγαθών και τη θετική συμβολή της στον σχεδιασμό της βιώσιμης πόλης (επισιτιστική ασφάλεια, φυσικό περιβάλλον, βιοποικιλότητα, ανοιχτοί χώροι, αναψυχή, εκπαιδευτικές δραστηριότητες, πρόσθετο εισόδημα). Οι προτάσεις μπορούν να αποκτήσουν μεγαλύτερη αξία, αν προστεθούν στις σημερινές συνθήκες υποβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος και κοινωνικής και οικονομικής κρίσης που στρέφουν τους πολίτες προς καινοτόμες και βιώσιμες εναλλακτικές λύσεις.

Σε αυτό το πλαίσιο, προτείνονται έξι (6) άξονες προτεραιότητας για την περαιτέρω ανάπτυξη της αστικής γεωργίας ως νέα πρακτική καλλιέργειας στις πόλεις και την αποτελεσματική ενσωμάτωσή της στην αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα:

α) Ενεργοποίηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της κοινωνίας σε ζητήματα οικονομικής και κοινωνικής αλληλεγγύης σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα

Ο πολλαπλασιασμός των πρωτοβουλιών αστικής γεωργίας στην Ελλάδα, κατά τα τελευταία δύο χρόνια, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα προσωρινό φαινόμενο, που άνθισε στο πλαίσιο της ανάγκης αντιμετώπισης της δυσμενούς οικονομικής συγκυρίας. Λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, συνειδητοποιώντας την αύξηση των επισιτιστικών αναγκών, καθώς και την ανάγκη για φτηνά και υγιεινά τρόφιμα για τους οικονομικά ασθενέστερους κατοίκους των πόλεων, οι δημοτικές αρχές προβαίνουν σε παραχώρηση ανεκμετάλλευστων δημοτικών εκτάσεων με σκοπό τη δημιουργία αστικών αγροκηπίων. Η τάση που διαφαίνεται είναι ότι, μέχρι στιγμής, η αστική γεωργία χρησιμοποιείται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση περισσότερο ως ένα βραχυπρόθεσμο μέσο ανακούφισης, προκειμένου να ξεπεραστούν μερικές από τις επιπτώσεις των οικονομικών δυσχερειών σε τοπικό επίπεδο, παρά ως ένα εργαλείο που θα μπορούσε μακροπρόθεσμα να συμβάλλει θετικά στη διαμόρφωση βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής. Συνεπώς, οι πρωτοβουλίες αστικής γεωργίας εντάσσονται στο πλαίσιο της κοινωνικής μέριμνας των Δήμων, με σκοπό την κάλυψη βιοποριστικών αναγκών για φρούτα και λαχανικά, δίνοντας προτεραιότητα σε δημότες χαμηλού εισοδήματος και ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες πληθυσμού.

Υπό αυτήν την οπτική, οι αυθόρμητες πρωτοβουλίες ανάπτυξης αστικής γεωργίας σε δημοτικές εκτάσεις αποτελούν ένα αποδοτικό μέτρο σε συνθήκες κρίσης, ωστόσο, κρίσιμο θέμα συνιστά η μακροπρόθεσμη και συνεχής υποστήριξη αντίστοιχων πρωτοβουλιών στον τομέα της αστικής γεωργίας, με γνώμονα μία ολοκληρωμένη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης. Εν τούτοις, παρατηρείται ότι, παρά την έλλειψη συγκεκριμένης κυβερνητικής πολιτικής ενθάρρυνσης πρωτοβουλιών αστικής γεωργίας, η συνεισφορά της στη διατροφική επάρκεια και ασφάλεια και στην ελάφρυνση των φτωχών αστικών νοικοκυριών έχει γίνει πλέον, σε μεγάλο βαθμό, κατανοητή σε τοπικό κοινωνικό επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο, η συμβολή της τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα σημαντική, θέτοντας ένα μακρόπνοο όραμα με επίκεντρο την πολιτική ενθάρρυνσης και θέσπισης της αστικής γεωργίας, με στόχο την ενδυνάμωση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της τοπικής παραγωγής τροφίμων, ανάλογα με τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

Δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει μια ακριβής φόρμουλα για την επιτυχή υλοποίηση των πρωτοβουλιών αστικής γεωργίας και οι προσεγγίσεις μπορούν να είναι μοναδικές για κάθε περίπτωση πόλης. Οι πολιτικές απαντήσεις από τους τοπικούς φορείς χάραξης πολιτικής θα πρέπει να κινούνται προς την αποτελεσματικότερη ενσωμάτωση των γεωργικών δραστηριοτήτων στην αστική ανάπτυξη, με τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η συμβολή της στην επίτευξη της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Επομένως, η κοινωνική αξία, συνολικά, της αστικής γεωργίας και η προστιθέμενη αξία της για την πόλη θα πρέπει να συντελέσει σε:

- Μείωση κινδύνων κοινωνικής και οικονομικής αποστέρησης: μέσα από τη δυνατότητα πρόσβασης των φτωχών εισοδηματικών στρωμάτων και άλλων ευπαθών κοινωνικών ομάδων π.χ. άνεργοι, συνταξιούχοι, μονογονεϊκές οικογένειες, μειονότητες, γυναίκες, ψυχικά ασθενείς, εθισμένοι σε ουσίες.
- Ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας, μέσα από τη διάθεση στο Κοινωνικό Παντοπωλείο μέρους της παραγωγής.
- Ενίσχυση της δημιουργικής απασχόλησης.
- Αίσθημα αλληλεγγύης, εμπιστοσύνης ανάμεσα στους πολίτες και ανάπτυξη συλλογικοτήτων, μέσα από τη δραστηριοποίηση σε επίπεδο κοινότητας.

β) Επανεξέταση της πολιτικής τροφίμων (ποιότητα-επανατοπικοποίηση):-αγροαστικός σχεδιασμός και καταπολέμηση της φτώχειας

Ο σχεδιασμός της πολιτικής τροφίμων επανακτά έναν σημαντικό ρόλο στις αστικές περιοχές και η γεωργική δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει εργαλείο αντιμετώπισης της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής κρίσης, ως μέρος του αστικού συστήματος τροφίμων. Παρατηρείται μια στροφή στην ενίσχυση των τοπικών αγορών τροφίμων και στον επαναπροσδιορισμό της θέσης τους στην διατροφική αλυσίδα. Η αύξηση και ενίσχυση της αστικής παραγωγής τροφίμων έχει ενσωματωθεί ως κρίσιμη παράμετρος σχεδιασμού σε πολλές χώρες διεθνώς, μέσα από την θέσπιση πολιτική στήριξης τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Τα κρίσιμα θέματα που θα πρέπει να εξετάζονται είναι:

- Η ενίσχυση της ασφάλειας και υγιεινής των τροφίμων μέσα από οικολογικές πρακτικές εκμετάλλευσης (βιολογικές καλλιέργειες, κομπόστ).

- Η διερεύνηση της καταλληλότητας της αστικής γης ώστε να αποφεύγεται η μόλυνση των καλλιεργειών από το έδαφος, το νερό και την ατμοσφαιρική ρύπανση.
- Η ενίσχυση των τοπικών ποικιλιών και του τοπικού παραγωγικού συστήματος μικρής κλίμακας (αποφυγή εκμετάλλευσης των αγροτών από τους μεσάζοντες).
- Η διευκόλυνση των συνεργατικών δικτύων παραγωγών-καταναλωτών και συλλογικών δράσεων που σχετίζονται με ποιοτικά προϊόντα (π.χ. δίκτυα Κοινωνικά Υποστηριζόμενης Γεωργίας).

γ) Ενσωμάτωση της αστικής γεωργίας στον τοπικό χωροταξικό σχεδιασμό ως σημαντικής περιβαλλοντικής συνιστώσας: ‘πρασίνισμα’ πόλεων και οικολογικές πρακτικές

Η ενσωμάτωση της αστικής γεωργίας στον τοπικό χωροταξικό σχεδιασμό διευκολύνεται στο πλαίσιο αναγνώρισης της πολυλειτουργικότητας και της αναζωογόνησης των περιβαλλοντικά υποβαθμισμένων ή ανεκμετάλλευτων αστικών περιοχών. Με δεδομένη την έλλειψη ελεύθερων χώρων και ‘πνευμόνων’ πρασίνου στον αστικό ιστό, καθώς και τα προβλήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης των πόλεων, οι πρωτοβουλίες αστικής γεωργίας καλούνται να διαδραματίσουν έναν σημαντικό ρόλο στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη προσφέροντας μακροπρόθεσμα οφέλη. Τα αστικά αγροκτήματα θα πρέπει να αποτελούν προτεραιότητα σε θέματα χρήσεων γης σε αστικές και περιαστικές περιοχές, καθώς διασφαλίζουν «ανοιχτούς χώρους φύτευσης – πνεύμονες πρασίνου» και έχουν θετική επίπτωση στο αστικό μικροκλίμα.

Αναπτύσσοντας «κουλτούρα πρασίνου» στα αστικά και περιαστικά περιβάλλοντα, δίνεται η δυνατότητα δημιουργικής αξιοποίησης των ανεκμετάλλευτων και εγκαταλελειμμένων ελεύθερων χώρων και τέλος, που μπορούν να αντιτεθούν ως ασπίδα στην αστική εξάπλωση. Ταυτόχρονα, οικολογικά προσανατολισμένα σε μη επιζήμιες γεωργικές πρακτικές (ορθολογική χρήση νερού, βιολογικές μέθοδοι, παρασκευή και χρήση φυτικών κομπόστ), τα αστικά αγροκτήματα μπορούν να συνεισφέρουν δραστικά στην προστασία και αναβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος.

δ) Συμπλήρωση και εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου σε εθνικό και τοπικό επίπεδο

Με τα σημερινά δεδομένα, η αστική γεωργία δεν είναι θεσμικά κατοχυρωμένη ως χρήση, καθώς δεν έχει περιληφθεί στον αστικό σχεδιασμό των πόλεων ούτε σε υφιστάμενες πολιτικές για τη διαφύλαξη αστικών πράσινων/ανοιχτών χώρων. Όσον αφορά στις γεωργικές χρήσεις, οι μέχρι τώρα ρητές απαγορεύσεις της γεωργικής χρήσης σε περιοχές κατοικίας ή η προστασία της γεωργικής γης μέσα από τη ζωνοποίηση γης δεν έχουν αποτρέψει την αλλαγή ή μη τήρηση του περιεχομένου της χρήσης που προβλέπεται νομικά μέσω αρνητικού ελέγχου χρήσεων.

Με βάση την ελληνική εμπειρία, εμφανίζεται συχνά διάσταση ανάμεσα στη θεωρία, την προωθούμενη νομοθεσία και τις διατάξεις εφαρμογής, η οποία εκφράζεται ως αδυναμία εφαρμογής του ρυθμιστικού πλαισίου. Σε πολλές περιπτώσεις η θεσμική κατοχύρωση μιας χρήσης γης δεν αποτέλεσε και τον απαραίτητο κανόνα για τη ρύθμιση του περιεχομένου της, λόγω ανεπάρκειας του μηχανισμού ελέγχου, πολυνομίας και αλληλοεπικάλυψης των θεσμικών πλαισίων και επιπέδων σχεδιασμού ή των αποσπασματικών ρυθμίσεων. Ωστόσο, φαίνεται ότι, στο κυρίαρχο κλίμα της περιόδου, οι πρωτοβουλίες αστικής γεωργίας της

Τοπικής Αυτοδιοίκησης, υπερβαίνουν ορισμένα από τα υπάρχοντα θεσμικά εμπόδια και τις νομικές ανεπάρκειες, παραχωρώντας δημοτικές εκτάσεις σε μεμονωμένους δημότες, ως εναλλακτική λύση για μια σειρά προβλημάτων κοινωνικο-οικονομικής και φύσεως.

Η συμπλήρωση και ο εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου σε εθνικό και τοπικό επίπεδο μπορούν να επιτευχθούν με:

- Νέες δομές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση που θα ασχολούνται με την πληροφόρηση και προώθηση πολιτικών δράσεων σχετικών με την αστική γεωργία, την πολιτική τροφίμων και τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Κατοχύρωση της χρήσης γης 'αστικής γεωργίας' ως ειδικής κατηγορίας χρήσης γης
- Χρησιμοποίησή της ως εργαλείο ρύθμισης κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων του σχεδιασμού, με δυνατότητα επανεξέτασης των θεσμοθετημένων χρήσεων γης.
- Καθορισμός κατευθυντήριων γραμμών και προδιαγραφών για τη δημιουργία και λειτουργία των αστικών αγροκηπίων σε κοινόχρηστους χώρους, αυλές σπιτιών ή πράσινες στέγες σε ιδιωτικές ιδιοκτησίες. Οι κατευθυντήριες γραμμές για τη διευκόλυνση των πρωτοβουλιών αστικής γεωργίας ή την παροχή καθοδήγησης όσον αφορά σε προδιαγραφές σχεδιασμού του χώρου και του τοπίου, σε όρους και δικαιώματα χρήσης, στις περιοχές εγκαταστάσεων των αστικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
- Ενσωμάτωση των προδιαγραφών πρακτικών αστικής γεωργίας ως παράμετροι του αστικού σχεδιασμού, με στόχο τη διασφάλιση «ανοιχτών χώρων φύτευσης – πνευμόνων πρασίνου» και την πρόληψη της αστικής εξάπλωσης.
- Πρακτικές κατευθυντήριες γραμμές για την εκπαίδευση των δικαιούχων (κηποτεχνικές για μικρούς χώρους, οικολογικές πρακτικές καλλιέργειας, κομποστοποίηση).
- Προσεκτική ανάλυση των υφιστάμενων ευκαιριών και των κινδύνων για την αποφυγή της ρύπανσης μέσω της αστικής γεωργίας.
- Παροχή ειδικών κινήτρων εγκατάστασης, ακόμα και οικονομικών, π.χ. πρόσβαση στη γη χωρίς ή με συμβολική μίσθωση ή φοροελάφρυνσης σε νέους αγρότες/όσους νοικιάζουν γη).
- Συστηματική καταγραφή των δημοτικών/δημόσιων και ανεκμετάλλευτων εκτάσεων που δύνανται να καλλιεργηθούν, στον αστικό ιστό και σε περιαστικές ζώνες.
- Σύνδεση των ανώτερων επιπέδων σχεδιασμού με τα κατώτερα όσον αφορά στο σχεδιασμό ενός ολοκληρωμένου αγροτροφικού συστήματος σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

ε) Βελτίωση της πρόσβασης στη γη

Η διευκόλυνση της πρόσβασης σε διαθέσιμη γη συνιστά έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες ενθάρρυνσης της αστικής γεωργίας, καθώς αποτελεί σημαντικό κίνητρο για την εκκίνηση των πρωτοβουλιών από τους πολίτες. Η περιορισμένη διαθεσιμότητα καλλιεργήσιμης γης και ανοικτών χώρων σε αστικές περιοχές, η υψηλή αξία αστικής/περιαστικής γης και οι συγκρούσεις συμφερόντων (κερδοσκοπία στην αγορά γης) αποτελούν μερικές από τις δυσκολίες δημιουργίας αστικών καλλιεργειών. Οι παραχωρήσεις δημόσιων/δημοτικών εκτάσεων σε κατοίκους πόλεων για την καλλιέργεια

οπωροκηπευτικών, αποκλείοντας οποιοδήποτε ιδιοκτησιακό δικαίωμα επί του αγροτεμαχίου, μπορεί να ειπωθεί ως μια εναλλακτική, προσωρινή και ιδιότυπη «επίλυση» του ιδιοκτησιακού προβλήματος. Έτσι, ακόμα και χωρίς μίσθωση, ο Δήμος μπορεί να εξασφαλίζει, έστω και προσωρινά, μια δυναμική και παραγωγική «κατοχή» της αστικής γης που να προορίζεται για αστική γεωργία. Αν και οι παραχωρήσεις έχουν το μειονέκτημα του βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα συμβάσεων για τον κάθε έναν δικαιούχο ξεχωριστά, ωστόσο, προτάσσουν μακροπρόθεσμα το συλλογικό συμφέρον, καθώς είναι δυνατόν να διασφαλίζουν νησίδες ελεύθερων ανοιχτών χώρων πρασίνου στην πόλη. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη διατήρηση μικρού μεσαίου μεγέθους εκμεταλλεύσεων, την περιβαλλοντική αναβάθμιση -υπό προϋποθέσεις- των πόλεων και την προάσπιση της υγείας των κατοίκων (βιολογικά τρόφιμα, διατροφική ασφάλεια).

ζ) Καταγραφή των δημοτικών ανεκμετάλλεωτων εκτάσεων που δύνανται να καλλιεργηθούν

Η συχνή απουσία συστηματικής καταγραφής της δημοτικής περιουσίας των Ο.Τ.Α. σε συνδυασμό με το πολύπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς και την έλλειψη Κτηματολογίου, καθιστούν αδύνατο τον σχεδιασμό της αξιοποίησής της με βάση τις ανάγκες του Δήμου. Η χωρική καταγραφή των δημοτικών ανεκμετάλλεωτων εκτάσεων που δύνανται να καλλιεργηθούν αποτελεί το απαραίτητο υπόβαθρο για τη διαφύλαξη, την αποτελεσματική διαχείριση και αξιοποίηση των διαθέσιμων γεωργικών εκτάσεων των δήμων. Η συγκρότηση, κατά μία έννοια, μίας συνολικής «Τράπεζας Δημοτικής Γης» θα δίνει τη δυνατότητα έγκαιρων παρεμβάσεων, τόσο εντός του αστικού ιστού όσο και σε περιφερειακές περιοχές, που αποτελούν το κατεξοχήν πεδίο αστικών πιέσεων, κοινωνικο-οικονομικών μετασχηματισμών και αλλαγών των χρήσεων γης εις βάρος της αγροτικής δραστηριότητας. Έτσι, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης θα έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν άμεσα και με τον καλύτερο τρόπο τις παραγωγικές γεωργικές εκτάσεις που έχουν στην κυριότητά τους, για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής τους.